

می‌خواهند هوایی تازه به مشام جان‌های خسته
برسانند.

اکتبر ۱۳۶۹

رامین کریمیان

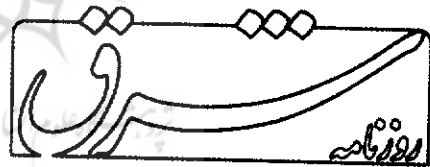
کنوانسیون رفع تبعیض؛ انتظار، آخرین راه‌حل

لاجحهٔ پیوستن ایران به کنوانسیون رفع هر
نوع تبعیض از زنان پس از این‌که ماه‌ها در
کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی
خاک خورد و قرار گرفتن آن در دستور کار
مجلس مرتب به تعویق افتاد، بالاخره اول
مرداد امسال در دستور کار مجلس قرار گرفت
و با اکثریت آرای نمایندگان به تصویب رسید.
این کنوانسیون، که در ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹ (۲۷
آذر ۱۳۵۸) در مجمع عمومی سازمان ملل به
تصویب رسیده است، بر اساس منشور ملل
متحد، منشور بین‌المللی حقوق بشر و
قطعنامه‌های گوناگون بین‌المللی به منظور
برابری حقوق زنان و مردان و با هدف رفع
تبعیض گسترده علیه زنان و بهبود شرایط آنان
در جهان تهیه شد.

چهارده سال پس از تهیهٔ کنوانسیون در
سازمان ملل، در سال ۱۳۷۲، شورای فرهنگی
- اجتماعی زنان بررسی مواد آن را در دستور
کار خود قرار داد و در سال ۱۳۷۴ وزارت

رسانه‌های مکتوب با فاصلهٔ انتشار بیشتر
می‌آید.

تناقض ماهوی شرق اما این است که از
یکسو می‌کوشد - تا حدی که در توان یک
رسانهٔ مکتوب روزانهٔ پروپیمان این‌چنینی است
- بازتاب دهندهٔ علایق و سلیق «اکثریت
خاموش» باشد و آنها را به خود فرا بخواند، اما،
از طرف دیگر، حامل و دربردارندهٔ نطفه یک
جریان سیاسی - اقتصادی آزمایش داده است
که در عرصهٔ سیاست می‌کوشد نقش شاهین
ترازو را ایفا کند و در عرصهٔ اجتماع و اقتصاد
هم جایی در میانهٔ آرمان‌های محافظه‌کارانهٔ
راست سنتی و لوکه خوردن‌های «شبه سوسیال
دموکراتیک» اصلاح‌طلبان، درون حکومتی
بیابد.

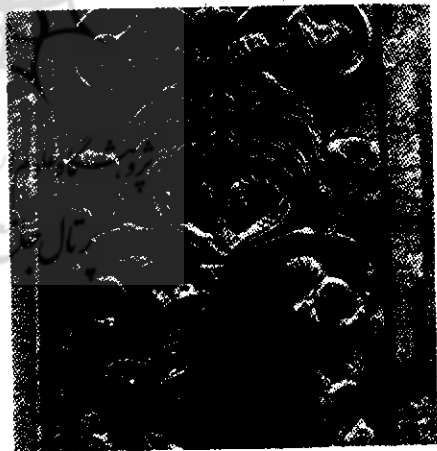

نویسندگان و دبیران شرق را - اگر چه
بیرون از جریان اصلی «روزنامه‌های دوم
خردادی» بالیده‌اند - می‌توان فرزندان خلف،
اما گریزان، روزنامه‌نگاران دوم خرداد
دانست - فرزندان‌ای که نه تنها بی‌باکانه به نقد
پدرانشان برخاستند، که شیوه‌ها و راه و رسم
برادران بزرگترشان را هم نپسندیدند و

امور خارجه لايحه الحاق دولت جمهوري اسلامي ايران به اين کنوانسيون را تدوين کرد. يك سال بعد، شوراي عالي انقلاب فرهنگي و شوراي عالي زنان، الحاق به کنوانسيون را غير ضروري تشخيص دادند.

دو سال بعد مرکز امور مشارکت زنان لايحه‌اي به دولت تقديم کرد که در آن براي الحاق به کنوانسيون دو شرط در نظر گرفته شده بود:

۱. موادي از کنوانسيون که با شرع مقدس اسلام مغايرت نداشته باشد قابل اجراست؛
۲. جمهوري اسلامي ايران خود را موظف به حل و فصل اختلافات از طريق داوري يا ارجاع به ديوان بين‌المللي دادگستري نمي‌داند.

دولت لايحه را تصويب کرد و به مجلس ششم فرستاد. به عقیده نمايندگان فراکسيون زنان لايحه الحاق به کنوانسيوني که تساوي حقوق زنان و مردان در زمينه‌هاي مختلف سياسي، اجتماعي، فرهنگي، حقوقي و اقتصادي را هدف قرار داده بود، بسياري از مشکلات حقوقي زنان را دربر مي‌گرفت.

لايحه به کميسيون فرهنگي مجلس اصلاحات رفت و به تصويب رسيد. تا اين که در ۲۲ اسفند ۸۰ در دستور کار مجلس قرار گرفت. هنوز ساعتي از اعلام اين نکته نگذشته بود که، برخلاف آيين‌نامه داخلي مجلس و به دلایلي ظاهراً نامشخص، از دستور خارج شد.

اما همه می دانستند که در پس حذف آرام اين لايحه فتاواي مراجع تقليد قرار دارد. روزنامه رسالت در شماره ۲۵ ارديبهشت ۸۱ خود، تير اول خود را به اعلام نظر مراجعي اختصاص داده بود که پيوستن ايران به کنوانسيون رفع تبعيض از زنان را خلاف شرع دانسته‌اند. اين روحانيون عبارت بودند از: آيت الله فاضل لنکراني، آيت الله ناصر مکارم شيرازي، آيت الله ميرزا جواد تبريزي و آيت الله مشکيني.

تذکرهاي بي‌درهي و قانوني زنان نماينده درباره خروج لايحه از دستور کار مجلس، سبب شد لايحه بار ديگر در ۱۷ ارديبهشت ۸۲ در صحن علني مجلس مطرح شود، اما اين کار تا اول مرداد به تعويق افتاد. در اين روز

پس از اظهار نظر موافقان و مخالفان این طرح با اکثریت آرا به تصویب رسید، اما این آغاز ماجرا بود.

مخالفت با برابری

به اعتقاد مخالفان با الحاق ایران به کنوانسیون رفع هر گونه تبعیض علیه زنان، موارد تعارض حقوق مواد کنوانسیون رفع تبعیض را با قوانین جمهوری اسلامی در زمینه‌های مختلفی چون حقوق خانوادگی، مدنی، کیفری، اساسی، کار و بین الملل می توان مورد بررسی قرار داد.

بیشتر این موارد تعارض به طور مشخص به ماده ۱۶ کنوانسیون و بندهای مختلف آن برمی گردد. ماده ۱۶ مقرر می‌دارد که دول عضو کنوانسیون باید برای رفع تبعیض از زنان در کلیه امور مربوط به ازدواج و روابط خانوادگی میان زنان و مردان تساوی برقرار سازند.

حق حضانت

قسمت (و) از بند یک ماده ۱۶ کنوانسیون مقرر داشته است که حقوق و مسئولیت‌های یکسانی در رابطه با ولایت، حضانت، قیمومیت کودکان و فرزندخواندگی یا هر گونه عناوین و مفاهیم مشابه مطرح در قوانین داخلی برای زن و مرد وجود دارد. از سوی دیگر به موجب ماده ۱۱۶۹ قانون مدنی «برای نگهداری طفل، مادر تا ۲ سال از تاریخ ولادت

او اولویت خواهد داشت. پس از انقضای این مدت، حضانت با پدر است. مگر نسبت به اطفال اناث که تا سال هفتم حضانت آنها با مادر خواهد بود».

سن قانونی ازدواج

به موجب قسمت (الف) از بند یک ماده ۱۶ کنوانسیون، زن و مرد در ازدواج حقوق یکسانی دارند که شامل تساوی سن ازدواج نیز می شود. در صورتی که بر طبق ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران، «نکاح پیش از بلوغ ممنوع است» و به موجب تبصره یک ماده ۱۲۱۰ قانون مدنی «سن بلوغ در پسر ۱۵ سال تمام قمری و در دختر ۹ سال تمام قمری است»، بنابراین طبق قانون مدنی دختران ۶ سال زودتر از پسران به سن قانونی ازدواج می رسند.

حق انتخاب همسر

قسمت (ب) بند یک از ماده ۱۶ کنوانسیون مقرر می‌دارد که زن و مرد در انتخاب همسر و صورت گرفتن ازدواج حقوق یکسانی داشته، ازدواج آنها تنها با رضایت کامل و آزادانه دو طرف ازدواج، قانونی می‌باشد. ماده ۱۱۴۳ قانون مدنی نکاح دختر باکره را هر چند به سن بلوغ رسیده باشد، موقوف به اجازه پدر یا جد پدری می‌داند. در حالی که ازدواج پسران چنین قیودی ندارد. از طرف دیگر به موجب تبصره ماده ۱۰۴۱ قانون

مدنی، پدر و جد پدری می‌توانند فرزندان دختر خود را پیش از آن که به سن بلوغ رسیده باشند، به عقد نکاح فرد منتخب خود درآورند. مورد دیگری از تعارض که در اینجا قابل توجه است، مسأله ازدواج با بیگانگان یا غیرمسلمانان است.

به موجب ماده ۱۰۵۹ قانون مدنی «نکاح مسلمه با غیرمسلمه جایز نیست». همچنین طبق ماده ۱۰۶۰ قانون مدنی «ازدواج زن ایرانی با تبعه خارجی در مواردی هم که مانع قانونی ندارد، موکول به اجازه مخصوص از طرف دولت است».

ریاست خانواده

طبق ماده ۱۶ کنوانسیون، حقوق و مسئولیت‌های زن و مرد در مسائل مختلف خانوادگی یکسان خواهد بود. در مقابل بر حسب ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی ریاست خانواده متعلق به شوهر است.

حق ولایت

قسمت (و) بند یک ماده ۱۶ کنوانسیون بیان داشته است که برای زن و مرد، حقوق و مسئولیت یکسانی در رابطه با ولایت کودکان وجود دارد؛ اما ماده ۱۱۸۰ قانون مدنی می‌گوید: «فقط پدر و جد پدری ولی طفل شناخته می‌شوند». پس برای مادر هیچ گونه حق ولایتی در رابطه با فرزندان وجود ندارد.

اشتغال زن

در ماده ۱۶ و در بند (ز) از قسمت یک مقرر شده است که زن و مرد از حقوق فردی یکسانی برخوردارند. از جمله این حقوق، حق انتخاب شغل و حرفه است. در حالی که به موجب ماده ۱۱۱۷ قانون مدنی «شوهر می‌تواند زن خود را از حرفه یا صنعتی که منافی مصالح خانوادگی یا حیثیات خود زن باشد، منع کند».

قتل فرزند

طبق ماده ۲۲۰ قانون مجازات اسلامی «پدر یا جد پدری که فرزند خود را بکشد، قصاص نمی‌شود و به پرداخت دیه قتل به ورثه مقتول و تعزیر محکوم خواهد شد». در مقابل، قانون درباره مادری که قاتل فرزند خود باشد، سکوت کرده است و این بدان معناست که مادر، مشمول حکم قصاص خواهد بود. در اینجا نیز تفاوت و تعارض این قانون با روح کنوانسیون آشکار است.

چندهمسری

براساس قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران، مردان در انتخاب ۴ همسر دائم آزاد هستند. در حالی که برای زنان امکان انتخاب بیشتر از یک شوهر (به صورت همزمان) وجود ندارد و این مورد با بند (ج) از قسمت یک ماده ۱۶ کنوانسیون که برای زن و مرد طی

دوران زناشویی حقوقی یکسان قائل است ، متعارض به نظر می رسد.

حق قیمومیت

مواد ۱۲۱۸ و ۱۲۱۹ قانون مدنی به این مطلب اشعار دارند که اگر صغیر ، پدر و یا جد پدری نداشته ، پدر و جد پدری در زمان حیات برای آنها وصی تعیین نکرده باشد ، به تقاضای دادستان نصب قیم می شود. آنچه که از این دو قانون مستفاد می شود آن است که بود یا نبود مادر نقش تعیین کننده ای ندارد و ملاک عدم حیات پدر و جد پدری است.

حرج مذکور در محکمه ثابت شود ، دادگاه می تواند زوج را اجبار به طلاق نماید و در صورتی که اجبار میسر نباشد، زوجه به اذن حاکم شرع طلاق داده می شود.» نتیجه آن که در مورد زن ، طلاق به آسانی قابل دستیابی نیست؛ زیرا مسئولیت دادگاه ایجاب می کند که در این باره رسیدگی ماهوی نماید. یعنی دلایل و دعاوی زن را مورد بررسی قرار دهد. در این مورد نیز قوانین مدنی با ماده ۱۶ کنوانسیون در تعارض است.

حق ارث

در زمینه حق ارث نیز قانون مدنی با مفاد ماده ۱۶ کنوانسیون در تعارض است. در زمینه سهم الارث ، مواد قانونی بسیاری در حقوق مدنی وجود دارد که به ذکر موارد مهمی از آنها بسنده می کنیم.

بند (و) ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق یکسانی را در مورد قیمومیت فرزندان برای پدر و مادر در نظر می گیرد.

طلاق

به موجب ماده ۱۱۳۳ قانون مدنی «مرد می تواند هر وقت که بخواهد، زن خود را طلاق دهد.» اگر چه قانون اصلاح مقررات طلاق (مصوب سال ۱۳۷۱) مقرر داشته است که مرد متقاضی طلاق باید دعوای خود را به محاکم صالحه کشور طرح کند؛ اما ماده ۱۱۳۳ عملاً در دادگاه ها حاکم است ، به نحوی که دادگاه خود را از رسیدگی ماهوی معاف می داند. طبق ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی «در صورتی که دوام زوجیت موجب عسر و حرج زوجه باشد ، وی می تواند به حاکم شرع مراجعه و تقاضای طلاق کند. چنانچه عسر و

طبق ماده ۹۰۶ قانون مدنی «اگر برای متوفی اولاد یا اولاد اولاد از هر درجه که باشند، موجود نباشد هر یک از ابوبین در صورت انفراد تمام ارث را می برد و اگر پدر و مادر میت هر دو زنده باشند ، مادر یک ثلث و پدر دو ثلث می برد. لیکن اگر مادر حاجب داشته باشد، سدس [یک ششم] از ترکه متعلق به مادر و بقیه مال پدر است.» به موجب ماده ۹۰۷ قانون مدنی نیز سهم الارث پسر، دو برابر دختر است.

از سوی دیگر، طبق ماده ۹۴۶ قانون مدنی «زوج از تمام اموال زوجه ارث می‌برد، لیکن زوجه از اموال ذیل :

- ۱- از اموال منقول از هر قبیل که باشد.
- ۲- از «ابنیه و اشجار» طبق ماده ۹۱۳ قانون مدنی، هر گاه شوهر فوت کند و فرزند نداشته باشد، سهم الارث زن از او یک چهارم باشد، البته اگر متوفی فرزند داشته باشد، سهم الارث زن یک هشتم ماترک خواهد بود. در صورتی که اگر زن فوت کند و فرزند نداشته باشد، سهم الارث شوهر از او یک دوم ترکه است و اگر متوفی فرزند داشته باشد، سهم الارث شوهر یک چهارم خواهد بود؛ البته با توجه به ماده ۹۴۶ مذکور، شوهر از تمام ماترک ارث می‌برد حال آن که زن تنها از ۲ مورد خاص.

پیش بینی: شورای نگهبان مخالف است هنوز لحظاتی از تصویب لایحه الحاق ایران به کنوانسیون در مجلس نگذشته بود که نمایندگان زمره‌هایی از احتمال مخالفت شورای نگهبان با مصوبه و رد آن را شنیدند. زمره‌های مخالف ظرف یک هفته به فریادهای اعتراض تبدیل شد. روزنامه رسالت یکی از جدی‌ترین معترضان بود که چند روز متوالی تیتراژ خود را به اظهارنظرها و بیانیه‌های مراجع معترض به طرح این لایحه، اختصاص داد.

این مراجع همگی، با تعبیر گوناگون، مفاد کنوانسیون رفع هر نوع تبعیض از زنان را مخالف تعلیمات اسلامی دانسته و پیوستن به آن را محکوم کرده بودند. آنان قیودی مانند تحفظ بر تعلیمات اسلامی و عدم مخالفت با شرع را نیز بی‌اعتبار دانستند.

ائمه جمعه چند شهرنیز در یک اقدام هماهنگ در جمعه ۱۰ مرداد، تصویب لایحه الحاق به کنوانسیون را از موضوعات اصلی خطبه‌های خود قرار دادند و به انتقاد شدید از نمایندگان مجلس پرداختند.

در قم، تعدادی از نمازگزاران از مصلاهی قدس، محل برگزاری نماز جمعه تا میدان شهدای این شهر تظاهرات کردند و شعار دادند: «سکوت هر مسلمان خیانت است به قرآن»، «کنوانسیون در شأن دین ما نیست» «زنان ما بیدارند، از کنوانسیون بیزارند» .

موافقان جسور و کم تعداد

از میان موافقان پیوستن ایران به کنوانسیون، اکرم مصوری‌منش، عضو فراکسیون زنان مجلس، تأثیرات اجتماعی الحاق ایران به کنوانسیون را مدنظر قرار داد و پیوستن به کنوانسیون را موجب مقبولیت بیشتر نظام در سطح بین‌المللی دانست: «تبعیض علیه زنان اشکالی است که همیشه کمیسیون حقوق بشر درباره آن به ما ایراد می‌گیرد. ولی با تأیید این لایحه از سوی شورای نگهبان، وضعیت ما در سطح بین‌المللی بهبود خواهد یافت.»

شیرین عبادی، حقوقدان و برنده جایزه صلح نوبل سال ۲۰۰۳، نیز معتقد است: «ایران بدون هیچ قید و شرطی به دو میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و میثاق اقتصادی-اجتماعی پیوسته است که تساوی حقوق زن و مرد از اصول بارز این دو میثاق است. بنابراین به کنوانسیون رفع تبعیض از زنان بپیوندیم یا نه، متعهد به تساوی حقوق زنان هستیم.» اشاره به کدام میثاق است.

او با اشاره به محرومیت زنان از قضاوت در اوایل انقلاب گفت: «در ابتدا، قضاوت خاص مردان مجتهد اعلام شد و زنان از قضاوت محروم شدند. پس از ۱۵ سال خلاف آن ثابت شد و، با فتوای آیت‌الله صانعی مبنی بر این که قضاوت زن در اسلام حرام نیست، دوباره زنان به شغل قضاوت منصوب شدند.»

وی افزود: «زنان ۶۳ درصد از دانشجویان ما را تشکیل می‌دهند. این زنان تحصیل کرده نیازمند تساوی و برابری با برادران خود هستند. آنها از خود می‌پرسند چرا باید دیه آنان نصف دیه مرد باشد؟ چرا هر زمان شوهرشان خواست می‌تواند آنها را بی‌هیچ عذر موجهی طلاق دهد؟ و چرا پس از طلاق، حق حضانت اطفال باید در اختیار پدر باشد؟ اگر مردی زنی را به قتل برساند، باید نیمی از خونبهای مقتوله را به او بدهند تا بتوانند تقاضای اجرای حکم قصاص را بکنند، یعنی قانون به مردی که زنی را کشته به‌نوعی دستمزد هم می‌دهد. عده‌ای آن را منتسب به اسلام می‌کنند اما، طبق فتوای آیت‌الله صانعی، اسلام دین برابری است و چنین ظلمی را در حق زن روا نمی‌دارد.»

او درباره ابراز نگرانی مخالفان از بی‌اثر بودن حق تحفظ ایران معتقد است: «همه ما مسلمان و پایبند به اسلام هستیم. شرط دولت این است که موارد مغایر با موازین اسلامی قابلیت اجرایی ندارند؛ بنابراین، باید این نگرانی‌ها برطرف شود. نپیوستن به کنوانسیون رفع تبعیض از زنان به نام اسلام بهانه است.»

جوسازی نکنید

در دومین هفته پس از تصویب لایحه دولت در مجلس، وقتی صدور بیانیه و اطلاعیه روزهای اوج خود را سپری می‌کرد، رئیس مجلس شورای اسلامی و سخنگوی

دولت اعلام کردند که نباید درباره مصوبه مجلس جوسازی صورت گیرد.

حجت‌الاسلام کروبی، که هنگام تصویب این لایحه در مجلس حضور نداشت و برخی مخالفان تصویب لایحه را با غیبت وی از مجلس مرتبط می‌دانند، در جمع خبرنگاران گفت: «وجود شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام به این دلیل است که اگر مصوبه‌ای اشکال شرعی داشت، آن را رد کنند. با این اوصاف نیازی به جوسازی نیست.» یکی از خبرنگاران به کروبی گفت: «همه علماء این مصوبه را خلاف شرع دانسته‌اند.» کروبی نیز در پاسخ گفت: «اولاً همه علماء چنین نظری نداده‌اند. به علاوه، نظر همه مراجع برای ما محترم است. انشاءالله بررسی می‌شود تا عیوب شرعی آن برطرف گردد.»

بدین ترتیب لایحه الحاق ایران به کنوانسیون به شورای نگهبان فرستاده شد و طبق پیش‌بینی‌های صورت گرفته آن را به دلیل مخالفت با شرع اسلام، رد کرد.

دبیر شورای نگهبان، در نامه‌ای به رئیس مجلس شورای اسلامی، مواد کنوانسیون رفع تبعیض از زنان را مغایر با ۹ اصل قانون اساسی و خلاف ضروریات دین اسلام، از جمله ارث، قصاص، دیه، طلاق، شهادت، حجاب و تعدد زوجات دانست.

پس از اعلام نظر شورای نگهبان عده‌ای از علمای منتصب به جناح اصلاح طلب به

بشتیانی از الحاق به کنوانسیون پرداختند. آیت‌الله موسوی بجنوردی گفت: «پیوستن به کنوانسیون رفع تبعیض از زنان به مفهوم انجام عمل غیرشرعی نیست چون اسلام در تمام موارد، مصالح و حقوق زنان را احیا کرده است.» وی افزود: «چنانچه فقها، با توجه به عنصر زمان و مکان و فقه حکومتی به این امر خوشبینانه نظر کنند، می‌توان، ضمن تحفظ شرعی، این کنوانسیون را پذیرفت.» رئیس گروه فقه مرکز مطالعات امام خمینی گفت: «فقه ما فقه حکومتی است و چون حکومت جزء احکام اولیه اسلام است باید به مصلحت جامعه در این زمینه توجه کرد. از خصوصیات مذهب شیعه باز بودن فضای فقه است و در اینباره هر فقهی می‌تواند با ادله و رعایت تمام جوانب فتوا صادر کند.»

با تمام مباحث مطرح شده در مورد مخالفت با پذیرش الحاق ایران به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، اکنون این طرح به مجمع تشخیص مصلحت نظام سپرده شده تا در مورد آن تصمیم‌گیری شود. با سابقه‌ای که تا کنون این مجمع داشته است، به نظر می‌رسد طرح تا آماده شدن فضای سیاسی کشور برای پذیرش یا رد آن در نوبت باقی خواهد ماند. تا آن زمان فقط می‌توان منتظر ماند.

رؤیا کریمی مجد